

УДК 1:811(4):141.131

Юрій Сватко

(ПРОТО)ЄВРОПЕЙСЬКА ФІЛОСОФІЯ МОВИ: ВЕРСІЯ ПЛАТОНІЗМУ

У статті з урахуванням європейського досвіду філософування щодо мови як імені в аспектах ейдосу і логосу та інтерпретації античності як культурно-історичного типу осягання світу в річищі іменної моделі «текст-космос-міф» визначаються загальні інтуїції оноματοлогії Платона, Плотіна, Прокла та одного з їхніх анонімних наслідувачів.

Ключові слова: філософія мови, Платон, Плотін, Прокл, оноματοлогія, ім'я, ейдос, логос, міф, космос, текст.

Преамбула

... ім'я є знаряддям навчання й розподілу сутностей.
Платон. Кратіл (388с) [8, с. 619].

Двадцять років тому, вперше осмислено формулюючи для себе загальні засади *філософської оноματοлогії*¹ та вирішуючи питання про власне філософський категоріальний апарат і дослідницький інструментарій сучасного оноματοлогічного аналізу², я постав перед необхідністю спеціально розглянути історичні долі й методологічне підґрунтя двох нарівно притаманних Європі принаймні впродовж останніх двадцяти шести століть базових підходів до осягання світу, імені й тексту, де текст обертається світом імені й водночас – іменем світу в остаточній формулі **МОВА = ТЕКСТ = ІМ'Я = СВІТ** [див.: 14]. На тлі запропонованого тоді значущого для сучасної лінгвістики та філософії мови розрізнення теоретичної, практичної та історичної оноματοлогії, де остання виявлялася вченням про конкретні культурно-історичні варіанти іменного моделювання світу, а також з урахуванням грандіозних за задумом, платонічних за духом і феноменолого-діалектичних за методом оноματοлогічних студій *О.Ф. Лосева* згадані підходи було визначено автором як *ейдетичний* і *логічний*.

Перший із них, як з'ясувалося надалі, ґрунтується на феноменологічному «уздрінні» ейдосу як картинно даного смислу будь-якої речі й світу в цілому³. Це, в свою чергу, передбачає подальше розгортання загальної – сутнісно-«горизонтальної»⁴ та інтелігентно-«вертикальної»⁵ – діалектики ейдосу⁶ в смисловому просторі від сутності до її символічного виразу в імені й міфі. Саме тут ім'я здійснюється в єдності всіх його значущих смислових моментів, перетворюючись урешті на текст (= світ) у плані власної суто смислової «історії».

З іншого боку, другий підхід, ґрунтуючись на щойно згаданій діалектиці як сутнісно-меональному логосі ейдосу, опікується логосом ейдосу як принципом й методом смислового становлення ейдосу вже у власне позасмисловому – абсолютно-меональному – інобутті. Таке становлення передбачає послідовно-відокремлене (отже, ціл-

³ Засадничі принципи, а не лише окремі методологічні настанови аналізованої традиції ми знаходимо у *Плотіна*, а саме в трактаті V 8 «Про умосяжну красу». Резюмуючи розділ (6, 1-19), *О. Ф. Лосев*, один із російських перекладачів трактату, схоплює саму суть *Плотінових* міркувань у формулі: «Розумна статуя (зображення – *Ю. С.*) передусь будь-якому дискурсивно-логічному розкриттю» [10, с. 519]. У цьому плані ейдос постає для споглядання як: 1) число (σχήμα); 2) топос (μορφή); 3) власне ейдос (предметний смисл); 4) алогічне становлення; 5) факт; 6) символ; 7) міф.

⁴ Пор. ейдос в аспекті *Платонових* «родів сущого» – як одиничність рухливого спокою самототожної відмінності, або 1) одне суще, 2) рух, 3) спокій, 4) відмінність, 5) тотожність.

⁵ Пор. розумний, або інтелігентний, ейдос як 1) розум (= споглядальний момент інтелігенції); 2) воля (= життєвий момент інтелігенції); 3) почуття (= тілесно-софійний момент інтелігенції); 4) символ (= деміургійно-особистісний момент інтелігенції); 5) міф (= символічно-іменний момент інтелігенції).

⁶ Як логосу самого ейдосу.

¹ Як окремої – синтетичної за своєю природою – галузі дисциплінарного знання і практики філософування, справжнім предметом якої є внутрішньо єдина *онтологія імені*.

² У річищі старої (нео)платонічної традиції філософування про ім'я як розумно-виразний («для-іншого») момент загальної діалектики *геср*, смислової історії будь-якої речі та світу в цілому, справжню заповідь їхнього ясного мислення й розуміння.

ком абстрактне) вирізнення значущих смислових моментів ейдосу й імені на тлі їхніх інобуттєвих втілень [там само, с. 98–99; пор. також: 5, с. 160–161]¹, де ім'я перетворюється на текст як спосіб існування меональної мови-мовлення, або на ім'я в його фактично-історичному становленні.

Зафіксовані в історичному просторі філософування щодо імені «від *Піфагора* до *Гайдеггера*», ці підходи дозволили реально побачити ту сутнісну єдність світу й мови як імені й тексту, про природу якої розмірковували філософи-європейці впродовж останніх двадцяти шести століть. Пропоновані тези² – платонічна версія цієї напруженої рефлексії «у виконанні» визначених вчителів Академії – *Платона*, *Плотіна*, *Прокла* та одного з їхніх анонімних наслідувачів.

І. Тези до ономатології Платона

Стосовно ономатології *Платона*, своєрідний ейдетичний стрижень якої найперше становлять міркування про «божественні імена» (θεῖα ὀνόματα) в їхньому протиставленні іменам «людським», то вона в цілому має такий вигляд.

1. Ім'я на рівні символу, тобто взятє в аспекті діалектики розумного ейдосу (інтелігенції)³, є *живим* іменем, що енергійно-творчо виражає себе назовні, тобто є **ОСОБИСТІСТЮ-ДЕМІУРГОМ**, власне – **БОГОМ** (= розумом)⁴.

2. Цю деміургічну особистість символічно явлено в божественному *resp.* розумному⁵, або теоретичному⁶, імені. Вона визначає правильність імен і можливість «правильного користування іменами» в результаті уздріння суті речей як їхніх «розумних причин» (*Procl. in Tim. I 273₂₁₋₂₃–257₈*).

3. Таким чином, ономатологію *Платона* орієнтовано насамперед на йменування «за сутністю»⁷, де, як це далі продемонструє *Прокл*, діалектично синтезуються дві основні – система-

тично оформлені, можливо, вже у *Демокрита* [2, с. 23] – концепції йменування⁸: «йменування за встановленням» (θέσει, νόμῳ) та «йменування за природою» (φύσει).

4. Сам акт йменування (пор. пункти 1–3) передбачає трьох учасників: а) зразок-«парадейгму»; б) деміурга, що енергійно-творчо проявляє парадейгму в образі-ейдосі; в) образ-ейдос (ейдос ейдосу) як граничний продукт розумного йменування «за сутністю», що предметно виражає зразок-парадейгму.

5. У підсумку виникає модель «текстового» (= «у становленні») прочитання будь-якої речі й світу, космосу в цілому як сутнісно визначеного імені. Вона у великій мірі є порівнянною з тією тенденцією сучасної лінгвістики, що орієнтована на вихід за рамки індоєвропейського SVO-речення⁹ і дозволяє інтерпретувати дієслівні імена як приховані пропозиції, або «кванти» єдиного світу (пропозиційна семантика), а OV-речення – як базову синтаксичну модель індоєвропейської мови [4, с. 367]. Остання має на увазі вихідний для процедури йменування зразок-парадейгму (парадигму), де таїться «певний «смысл» й неспрямоване відношення (а)(b)R» [16, с. 112]. Відтак, на рівні онтології «знімається» суб'єкт-об'єктне розщеплення світу, й ми – як у випадку з дослідженнями *В. Шмальштіга*, присвяченими іменному характеру нечутливого до граматичної категорії стану протоіндоєвропейського дієслова [19, с. 263], – стикаємося з ейдетичною за духом «ситуацією йменування», тобто енергійно явленого переходу-становлення від «одного як такого» до «одного як певного щось», увиразненого далі на мовному (зовнішньоматеріальному) меоні як поступово розгорнуте в суб'єктно-предикатні структури логосе *resp.* «граматичне» «зчитування зі зразка»¹⁰.

6. Відтак очевидно, що завершальною аксіомою *Платонові* ономатології щодо «божественних імен» як імен, що відповідають реальній «природі речей», може бути тільки зафіксована у «Кратилі» аксіома не випадковості йменування й «небезпідставності» імені, зрозумілого при безпосередньому «уздрінні» сутності або в ході правильного діалектичного сходження до неї.

7. Ця аксіома робить ономатологію *Платона* вельми привабливою як для сучасної когнітивної лінгвістики в цілому, так і для загальної тео-

¹ Пор. у статичному аспекті: 1) функціональне число, 2) якість (акциденція), 3) субстанція (суб'єкт), 4) відношення (стан), 5) наявне буття (феномен), 6) термін, 7) власне ім'я (= світ імені). Пор. також у динамічному аспекті: 1) судження, 2) визначення, 3) поняття, 4) умовивід, 5) закон природи як логос факту, 6) а: граматичний момент імені як логос виразу; б: риторичний момент імені як логос інтелігенції; в: стилістичний момент імені як логос розумного інобуття; 7) історичний момент імені як логос особистісно-авторського виразу *resp.* текст.

² Єдино можливий жанр з огляду на граничну обмеженість «текстового простору».

³ Термінологічно не зафіксованої *Платоном*, проте реально присутньої в його ономатології.

⁴ Не треба плутати цей космічний розум, що вже наперед увібрив у себе *resp.* «передбачив» усю космічну речовину, з принципово надсвітливою Абсолютною Особою християнського Бога.

⁵ Інакше – максимально оформленому на сутнісному меоні.

⁶ З огляду саме на античне розуміння терміну *θεωρία* (пор. у *Плотіна* в III 8), де фіксується факт внутрішньої (само) усвідомленості речі, що відкриває її для *вбачання* саме як такої, а не іншої.

⁷ Ім'я речі є іменем сутності речі.

⁸ Що їх представлено ще у ведичній традиції через протиставлення санскритських аналогів давньогрецьких *φύσει* та *νόμῳ*: *nityatvāt* i *sāmayikāt* [там само].

⁹ SVO – суб'єкт-дієслово-об'єкт. Тут йдеться про той підтип VO-мови (модель «дієслово-предикат – об'єкт» з елімінованим суб'єктом), до якої «лінгвісти прийшли під впливом західної логіки (власне, логічної схеми *Аристотеля* – *Ю. С.*), що ґрунтувалася на моделі грецького речення, коли грецька мова стала уже значною мірою мовою SVO» [4, с. 373].

¹⁰ В напрямку «текст → речення → (граматично оформлене) слово».

рії тексту, де діалектика свободи й необхідності реалізується вже у первинному акті йменування, здійснюваному на рівні заголовку й пов'язаному водночас із актуалізацією конкретної моделі смислового розгортання / становлення тексту (імені) з огляду на визначені й покладені самим цим текстом кордони [13].

8. Що стосується «людських імен»¹, то запорукою їхньої правильності, так само як їхнього правильного використання в комунікації, є *у н о д і б н е н н я* (μίμησις)² сутності речі, за яким криються ті ж самі сутнісний зразок-параδείзма, творчо-митецька особистість наслідувача-«деміурга»³ та ідея, що «зчитує» / конструює парадейму [8, с. 661 (423e)].

9. Так у річищі «кратилівської» традиції віднаходиться вкрай важливе для долів європейської онтології й філософії мови положення про предметність, смислову орієнтованість і відтак визначеність імені⁴, закріплене пізніше в оноματοлогічних формулах Прокла [3 (XVI, 5₂₅–7₁₇)], що, в свою чергу, були підсумовані Лосевим у такий спосіб: «Ім'я ... є ідея, що деміургійно конструює розумну парадигму» [6, с. 397].

II. Тези до оноματοлогії Плотіна та «Анонімних пролегомен до платоновської філософії»

Явлена в імені Платонова діалектика одного й множини, отже – внутрішнього й зовнішнього чи – у зовнішньомеональному аспекті – цілого й частки *etc.* була підхоплена, відрефлексована й поглиблена Плотіном. У запропонованому ним діалектичному сходженні до Єдиного ясно позначився продуктивний антагонізм ейдетичного й логічного, сутнісного імені внутрішнього («слова, що витікає з розуму») й меонального імені зовнішнього («звучного слова»). В цілому ж оноματοлогія Плотіна має такий вигляд.

1. У центрі процесу йменування знаходиться «розумне» ім'я, котре – з урахуванням безтілесної природи розуму у платоніків – є до- й безсловесним, а відтак перебуває поза й до актів будь-якого логіко-граматичного оформлення.

2. «Розумне» ім'я, що відображає факт іменування «за сутністю» (οὐσία), «схоплює» цілісно-картинний ейдос, карбуючи його у захищеній від зовнішньомеональних «ушкоджень» сфері

чистого смислу, що протилежна сфері меонально-вираженого смислу й даному в ній «розчленованому» (отже – «ушкодженому», або неповноцінному) смислу.

3. Протилежність «розумного» й «ушкодженого», звуко-буквеного імені відображає другу вихідну для Плотіна антитезу: ейдетично-інтуїтивна мудрість ↔ логіко-дискурсивне мислення щодо неї. При цьому обидві зазначені опозиційні пари можуть збігтися («злитися») як *а)* «внутрішнє» *resp.* смисл, *б)* його зовнішньоматеріальний носій *resp.* річ і *в)* закон їхнього оформлення «за сутністю» *resp.* ім'я у *г)* зоровому образі (в аспекті античної θεωρία), що *δ)* відображає ейдос *resp.* внутрішній образ, *е)* реально сприймається й *жс)* піддається символічному тлумаченню⁵.

4. Перехід від сутності до імені (аж до його зовнішньомеонального виразу) з урахуванням стоїчного *lectōn*, що розвертало всі розмисли про ім'я безпосередньо до смислової сфери, здійснюється насамперед в галузі смислу, де явлено саме *розумну* красу предмета. Схематизовано це виглядає таким чином, як зображено у таблиці 1.

5. У підсумку еманатійна за духом оноματοлогічна формула у Плотіна має такий вигляд: «Як слово вимовлене є подобою слова в душі, так і сама вона – слово розуму» [9, с. 56; див. також: 18, с. 162]. Тут унаочнено поступове «знецінення» внутрішнього, «розумного» імені. Тож на рівні «розумно-живого космосу» цілісний ейдос останнього постає вже у розчленованому вигляді. Але тоді осмислення будь-якої тілесної речі перетворюється на певне поняттєво оформлене логізування, яке на рівні імені обертається логікою конкретних граматичних форм. Це, у свою чергу, передбачає якийсь попередній *синтаксичний синкретизм*, що спирається на смисл у повній визначеності всіх його внутрішніх відносин. Таким чином, у максимально розгорнутому вигляді ім'я у Плотіна співвідноситься не з механічно зрозумілою річчю (рівень граматично зрозумілого слова як «факту імені») і не з окремими моментами її, речі, становлення (рівень *речення-висловлення* як «ситуації імені»), але з деміургійно-особистісною «розумно-живою» річчю, або символічним міфом (рівень *тексту* як «світу *resp.* міфу, життя, історії імені»).

6. Таке ім'я є одночасно *центром* і *межею* свого варіювання, *точкою* (= момент збігу «кінців і початків»), що вільно розвертається у *кулю* (= момент збігу задуму й виконання). Це і є зрозумілий для античної доби вираз вічності імені-тексту як «невичерпно-дієво-наявного життя» [6, с. 242] космосу.

⁵ У трактаті V 8 «Про умосязну красу» Плотін фіксує факт такого збігу в ієрогліфіці єгиптян, що була прямо пов'язана з розумінням світу як «зробленого» в результаті творення. Тож у титулатуру причетного до цього бога Пта прямо входило ім'я *hmwt* – «мистецтво» [14, с. 124–127].

¹ Розрізнення «божественних» і «людських» імен цілком вписується – нарівно з концепціями θεός та φύσις – в теорію «двох мов» («божественної» і «людської») [17, с. 33–34], що проіснувала до Нового часу.

² Звідси – безкінечне етимологізування давніх греків. Це етимологізування перетворилося в них на суцільну «мовну гру» зі смислом, що ніколи не переривалася.

³ Пор. більш пізні міркування Плотіна (V 8, 1, 36–40) про Фідія, який створив свого Зевса безвідносно до того чи іншого чуттєвого предмета, проте завдяки наслідуванню невидимому Зевсу, й «від себе», з огляду на самостійну творчу потугу [10, с. 513].

⁴ Див. хоча б оноματοлогічні побудови Флоренського, Лосєва, Гайдеггера.

Таблиця 1

№	Еманацияна діалектика сутності	Діалектика імені	Діалектика творчості	Діалектика виразності ¹
I	² Εν: надсущє ЄДИНЕ; Батько Усього, що породжує виток краси	СУПЕРІМ'Я ВСІХ ІМЕН: апофатичний Ікс, де Абсолютне Ім'я = Абсолютна Безіменність	–	–
II	Νοῦς: одне, що вічно стає на сущому; зроджений РОЗУМ-СИН; власне первообраз; первинна краса	ДОСЛОВЕСНЕ (БЕЗСЛОВЕСНЕ) РОЗУМНЕ ІМ'Я-ПАРАДЕЙГМА: ейдос як одиничність рухливого спокою самототожної відмінності	творець	Κόσμος νοητός
III	Ψυχή: сущє щось, або сущє й одне; ДУША СВІТУ як розумна за причетністю, або образ первообраза; вторинна краса, а також причетні до Світової Душі індивідуальні душі	СЛОВО ЯК ВНУТРІШНЄ СЛОВО: початок усіх мислимих слів, або Мови як Імені й Тексту, або одиничність рухливого спокою самототожної відмінності, дана найперше як: а) одиничність, або ейдос у вузькому сенсі: ІМ'Я ПРЕДМЕТА; б) самототожна відмінність: ІМ'Я ЯКОСТІ; в) рухливий спокій: ІМ'Я ЧИСЛА; г) алогічне становлення: ІМ'Я ДІЇ	ТВОРЧИСТЬ (як творчий акт)	
IV	Κόσμος: софійно-тілесне втілення, народжуваність, «матеріальність» міфічного світу як збіг іманентного цьому світу задуму (пункти I-III) і його виконання, або розумно-живе ТІЛО	ІМЕНА ЯК ЗВУЧНІ СЛОВА: зовнішньо-матеріально оформлене, смислово здійснене («розумне» за причетністю), енергійно виражене МОВЛЕННЯ = МОВА = ТЕКСТ	ТВОРІННЯ (як ідеально-матеріальна річ)	Κόσμος αἰσθητός (φύσις) Κόσμος αἰσθητικός

7. Наведені текстові інтуїції імені *resp.* іменні інтуїції тексту у *Плотіна* не лише максимально наближають його оноματοлогію до лінгвістичних студій сьогодення, а й дозволяють нам «віднайти» текст як предмет рефлексії в неосяжному просторі (прото)європейського філософування про мову, зробивши методологічно важливий висновок: космос у *Плотіна* і є текстом, а разом – іменем, а разом – міфом ². Це підсумкове ототожнення **ІМ'Я** = (символічний) **МІФ** = **КОСМОС** = **ТЕКСТ** призводить до оформлення / осмислення іменної моделі античного ейдетизму **ТЕКСТ-КОСМОС-МІФ**. Саме її відображено в аналоговій моделі «космос-текст (діалог)» ³, що репрезентована у датованих V–VI ст. по Р.Х. анонімних «Прологоменах до платонівської філософії» [1; див.: 14, с. 137–140; див. також: 15, с. 10]. Пор.:

№	Космос	Текст-діалог
I	МАТЕРІЯ	а) дієві особи б) час в) місце } = СУПУТНІ ПРИЧИННИ
II	ФОРМА (tōi eidēi)	СТИЛЬ (character)
III	ПРИРОДА	СПОСІБ ВЕДЕННЯ БЕСІДИ: а) виклад б) дослідження в) змішаний

¹ Власне, енергійної напруги сутності.

² Що постає у *Плотіна* саме в «символічній подобі» [7, с. 477].

³ Діалог є довершеним текстом – аналогом довершеного космосу, оскільки довершеність космосу забезпечено його самоусвідомленням («розумністю», «інтелігенцією»), а ця остання, в свою чергу, забезпечується в актах комунікації речі із собою та з іншими речами, тобто саме в діалозі.

№	Космос	Текст-діалог
IV	ДУША	ДОВЕДЕННЯ: тематизований перехід від презумпції до асерції з одночасним оформленням кордонів смислового варіювання текстової теми
V	РОЗУМ	ПРОБЛЕМА: центр смислового варіювання текстової теми
VI	БОГ	БЛАГО: єдине цілокупне (цілоподільне) «внутрішнє» ім'я як <i>центр</i> і водночас <i>межа</i> смислового варіювання текстової теми.

У цій моделі «космічна» оноματοлогія античності проказує для нас своє головне слово. Найдивовижніше, що це слово «текст».

III. Тези до оноματοлогії Прокла

Іменна модель «текст-космос-міф» знайшла своє максимальне втілення у творчості знаменитого екзарха пізньоплатонівської Академії *Прокла*, чий іменні інтуїції, помножені на колосальну працю систематизації та витлумачення платонівської традиції, були відроджені XX століттям, зокрема, в оноματοлогії *Лосева*. Суть іменної концепції *Прокла* виглядає так.

1. Відповідно до загальноплатонічної традиції *Прокл* послідовно розрізняє «людські» ⁴ і «божественні» імена ⁵ [11, с. 94 (1.124₅₋₂₅)].

⁴ Як імена, що створено людьми, тобто: а) імена у відповідності зі знанням (κατ' ἐπιστήμην) та б) імена без знання (*Procl. in Crat.* 72₂₁₋₂₄).

⁵ Як імена, що походять від більш божественних причин (τὰ ὑπὸ θεοτέρων αἰτίων), тобто: а) імена, що встановлені самими богами (τὰ ὑπὸ θεῶν αὐτῶν ἐτέθη) та б) імена, встановлені демонами (τὰ ὑπὸ δαιμόνων). Додам, що в «Коментарі до «Парменіда» (853₅) ми зустрічаємося з варіантним розподілом імен на а) божественні, б) ангельські, в) демонічні, г) людські [12, с. 233–233].

2. Останні як щось «серединне між невимовним і невимовлюваним» – вихідний пункт онтологічного дослідження. Як граничні предметні смисли – ейдоси, що розумно йменують присутні у сфері числа основні структурно-породжувальні моделі буття, або інакше – доноуменальні й цілком безіменні *боги*, вони не потребують зовнішньоматеріального *resp.* «ушкодженого» виразу, провокуючи у філософуючого апофатичну «відмову від йменування». У підсумку у сфері йменованих богів, тобто у сфері розуму фіксується факт ототожнення *йменування й мислення*, первісно відокремлених у душі людини як образ і зразок, проте злучених інтелігентною «енергією сутності». Тому пізнати «правильність» такого імені означає «правильно» подолати всі етапи «виявлення» такої сутнісної енергії як своєї рідної сили йменування.

Головним методом пізнання «правильності імен» є діалектика, що дозволяє реально примирити («синтезувати») антагонізм йменування *φύσει* та *θεσει*. Саме вона визначає необхідність для ономатета – законодавця імен, з одного боку, володіти деміургійно-творчим («тямучим») мистецтвом¹, а з іншого – знати «архетип», «парадейгму»². Відтак, у *Прокла* ми зустрічаємося з ейдетичним за духом і орієнтованим на *Платонове* йменування «за сутністю» моментом *τὸ τὸ ὅτι* імені й смислу. Він визначає традиційне для платонізму визнання факту *невипадковості йменування* як такого, так само як і різних типів йменування взагалі³, а ще визнає за «людськими» іменами можливість їхньої «правильності за причетністю» – з огляду на ту знамениту всезагальну космічну *«подібність»*, що забезпечує «уподібнення наступного попередньому й створення єдиного зв'язку всіх речей» [12, с. 233 (853₂₀)].

4. З огляду на діалектику *φύσει* та *θεσει*, накладену на енергійне становлення сутності в імені, останнє не може розглядатися у *Прокла*⁴ інакше, ніж *символічно*. Тож ім'я – символ, що виразняє смисловий *світ речі* й водночас меональний *світ як річ*, де в неперервному становленні ейдетично явлених вічних зразків-парадейгм народжується внутрішньо єдиний *світ імені* як здійснений на меоні «ейдос ейдосів». Увібганий у точку, він не знає розрізняльного впливу граматичних категорій, тож існує як певний синкретичний феномен внутрішнього слова – поза частиномовних характеристик та інших атрибутів логосу вираження логосу *resp.*

граматичної будови мови. Проте, розгортаючись у «кульовий» смисловий простір конкретного *тексту*, він отримує⁵ притаманні конкретній мові граматичні характеристики – аж до вирізнання окремих речень-висловлень і слів – конститuentів тексту, аби знову відмовитися від них, скручуючись у точку чергової інтерпретації – аж до моменту *розуміння*. І ця нескінченна пульсація смислу співпричетна осмисленому в абсолютному збігу *задуму й виконання, Доли й Провидіння* життю античного космосу.

5. У цілому ономатологія *Прокла* з її ейдетизмом і символізмом⁶ постає як система шести всезагальних сфер, що взаємопороджуються, але найперше «самопокладаються», відтак остаточно вся модель має такий вигляд.

№	Сфери (фази) іменитства	Смисловий зміст сфер (фаз) іменитства
I	СИМВОЛ: «серединна» сфера між «розумною» й «чуттєвою» засадами	РОЗУМНО-КОНСТРУКТИВНА ПОРОДЖУВАЛЬНА МОДЕЛЬ РЕЧІ В ОРГАНІЧНІЙ ЄДНОСТІ З ЇЇ ЧУТТЄВО-МЕОНАЛЬНИМ ІНОБУТТЯМ: граматично оформлене ім'я, що з'являється в дискурсії та символізує ейдетичну цілісність предметного смислу
II	ЕЙДОС:	РОЗУМНО-КОНСТРУКТИВНА ПОРОДЖУВАЛЬНА МОДЕЛЬ РЕЧІ ПОЗА ЇЇ ЧУТТЄВО-МЕОНАЛЬНОГО ІНОБУТТЯ: розумне ім'я як цілісний предметний смисл
III	АЛОГІЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ	РОЗУМНО-КОНСТРУКТИВНЕ ОФОРМЛЕННЯ ЦІЛІСНОГО ЕЙДОСУ: поступове енергійне напруження сутності при її іменному виявленні в розумній сфері
IV	СУЩЕ: «онтична» сутність	РОЗУМНО-СТРУКТУРНО Й РОЗУМНО-ЯКІСНО ОФОРМЛЕНА СУТНІСТЬ ЯК ВИТОК ПОРОДЖЕННЯ ЕЙДОСУ ПРИ ПЕРЕХОДІ ДО АЛОГІЧНОГО СТАНОВЛЕННЯ: смислова потенція імені як такого
V	ЧИСЛО: смислова потенція «сущого»	РОЗУМНО-СТРУКТУРНО ОФОРМЛЕНЕ СУЩЕ ПЕРЕД ЛИЦЕМ НЕОБХІДНИХ ЙОМУ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО СТАНОВЛЕННЯ КАТЕГОРІЙ⁷ «СУЩОГО», «СПОКОЮ», «РУХУ», «ТОТОЖНОСТІ» Й «ВІДМІННОСТІ»: схемно-ідеальна доіменна структурність як найважливіша передумова йменування

⁵ В лінійному, зовнішньомеональному ряду.

⁶ Місце цього символізму в ономатології неоплатонізму точно визначив *Лосев*: «Якщо *Плотін* ... жодного разу не скористався словом *символ* для своїх явно символічних тлумачень міфу, а *Порфирій* уперше назвав його ... то *Прокл* підняв символ на термінологічну висоту ... і дав справжню дефініцію символу як завершальний підсумок усіх пошуків античності в цій галузі» [7, с. 16–17].

⁷ Знаменитих «видів сущого» у *Плотіна*.

¹ У ситуації йменування «за встановленням».

² У ситуації йменування «за природою». Адже імена подібні розуму у відповідності зі своїми «ейдосами», тобто саме «за природою» (або: за природою речей, по суті, за смислом).

³ З огляду на специфічну природу речей.

⁴ Як спадкоємця ономатології *Платона, Аристотеля*, стоїків і *Плотіна*.

№	Сфери (фази) іменитства	Смисловий зміст сфер (фаз) іменитства
VI	АБСОЛЮТ-НА ОДИНИЧНІСТЬ: запорука усього майбутнього – «ідеально-матеріального» іменитства	НАДРОЗУМНЕ Й НАДСУЩЕ ОТОТОЖНЕННЯ СФЕР I-V: універсальна потенція імені, отже, універсальна індивідуальність імені та всіх його оформлень

6. Розумна самопокладеність (інтелігентність) наведених шести оноματοлогічних сфер, де в єдиному смисловому цілому повністю взаємоототожнюються суб'єкт і об'єкт, перетворює символ на міф як позаісторично-космічну – деміургійну – античну *особистість*. Це у підсумку й робить вчення *Прокла* вищою і в певному сенсі кінцевою точкою розвитку античної оноματοлогії в річищі ейдетичного підходу, в якому остаточно стверджується іменна модель античного ейдетизму «текст-космос-міф». При цьому діалектичний пафос *Прокла* з огляду на те, що діалектика є логосом цілісного ейдосу, одночасно є підставою для оформлення принципово протилежної, «логосної» іменної моделі «**ТЕКСТ-КОСМОС-ЗНАК**». Тут логосні риси підсилюються при перемиканні уваги з логосу ейдосу (= діалектика, або ейдетична логіка) на логос са-

мого цього логосу (= ноетична логіка ¹), а міф з його звичною онтоепістемологічною ситуацією «все у всьому!» заміняється на *знак* як своєрідний *атомарний міф*, що провокує традиційну знакову ситуацію «один до одного!». В її одноозначних відповідностях й криється саме а) іррелевантність і б) конвенційність знака, в) думка автора та г) європейська досвідна наука. З іншого боку, чітко усвідомлений й закріплений у точних дефініціях *символізм Проклової* оноματοлогії «натякає» на можливість іншої іменної моделі «прочитання» світу, яка – з урахуванням особистісних інтуїцій християнства – в подальшому набула такого вигляду: «**ТЕКСТ-БІБЛІЯ-СИМВОЛ**».

7. Таким чином, всеосяжна оноματοлогія *Прокла* й неоплатонізму в цілому, увиразнивши максимально широку іменну модель осягання античного світу в аспекті ейдосу, разом із тим не відкидала її «логосний» варіант, проте визначала його справжнє місце у смисловому просторі «уздріння» цілісного ейдосу. Йшлося про смислове «зчитування» *resp.* «деструкція» елементів ейдосу, що передбачало його ж майбутню ре(де)конструкцію ². Все це й зумовило історичне значення платонізму в становленні філософської оноματοлогії на тлі появи перших європейських граматик *Присциана* й *Доната*.

1. Анонимные пролегомены к платоновской философии / Платон // Собрание починений : В 4 т. – М. : Мысль, 1994. – Т. 4. – С. 664–693.
2. Донских О. А. Происхождение языка как философская проблема / О. А. Донских. – Новосибирск : Наука, 1984. – 127 с.
3. Комментарий Прокла на платоновский диалог «Кратил» : пер. А. В. Петрова / АKADEMEIA. Материалы и исследования по истории платонизма // Межвузовский сборник : под ред. д-ра филос. наук Р. В. Светлова и канд. филос. наук А. В. Цыба. – СПб, 2000. – Вып. 2. – С. 273–305. – Режим доступа до зб.: http://www.centant.pu.ru/centrum/publik/akadem/2000/incrat_f.htm.
4. Леман В. П. Из книги «Протоевропейский синтаксис» / Уинфред П. Леман // Новое в зарубежной лингвистике. Новое в зарубежной индоевропейстике: Переводы. – М. : Прогресс, 1988. – Вып. 21. – С. 351–408.
5. Лосев А. Ф. Философия имени / Алексей Федорович Лосев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1990. – С. 160–161.
6. Лосев А. Ф. Античный космос и современная наука / Алексей Фёдорович Лосев // Бытие – имя – космос. – М. : Мысль, 1993. – С. 61–612.
7. Лосев А. Ф. История античной эстетики: Итоги тысячелетнего развития / Алексей Фёдорович Лосев : В 2 кн. – М. : Искусство, 1994. – Кн. 2. – 604 с.
8. Платон. Кратил / Платон // Собрание починений : В 4 т. – М. : Мысль, 1994. – Т. 4. – Цит. вид. – С. 613–681.
9. Плотин. О первых трех началах, или субстанциях / Плотин // Сочинения. Плотин в русских переводах. – СПб. – М. : Алетея при участии Греко-латинского кабинета

- Ю. А. Шичалина, 1995. – С. 52–67. – (Античная библиотека: Философия).
10. Плотин. Об умной красоте / Плотин // Сочинения. Плотин в русских переводах. – Цит. вид. – С. 511–549.
11. Прокл. Платоновская теология / Прокл. – СПб. : РХГИ ; «Летний сад», 2001. – 624 с.
12. Прокл. Комментарий к «Пармениду» Платона / Прокл. – СПб. : Мирь, 2006. – 896 с.
13. Сватко Ю. И. Учебный текст и проблема смыслового варьирования / Ю. И. Сватко ; ИНИОН АН СССР, Ун-т дружбы народов им. П. Лумумбы. – М., 1988. – 9 с. – Деп. в ИНИОН АН СССР 04.07.1988 ; № 34554.
14. Сватко Ю. И. Имя как Текст и Текст как Имя: лингвистические и лингвофилософские основания анализа: дис. ... доктора филол. наук : 10.02.01+10.02.19 / Ю. И. Сватко. – Краснодар, 1994. – 653 с.
15. Сватко Ю. І. Світ античного космосу і антична модель філософування: культурно-історичний та історико-філософський коментар // Ю. І. Сватко // Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – Т. 89. – С. 5–11.
16. Серіо П. Нужен ли субъект перед трансформацией? / Патрик Серіо // Имя: слово, словосочетание, предложение, текст (Именование на различных уровнях языка) : темат. сб. науч. тр. – К. : ИСИО, 1993. – С. 105–114.
17. Степанов Ю. С. Пор-Рояль в европейской культуре: Вступ. статья / Юрий Сергеевич Степанов // Арно А., Лансло Кл. Грамматика общая и рациональная Пор-Рояля. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–66.

¹ Ноетична логіка, відтак, є логікою *ноезиса*, чи логікою смислового *конструювання* ейдосу.

² Яка, втім, ніяк не може бути остаточною, що й продемонструвала оноματοлогія стоїків.

18. Шичалин Ю. А. Язык у Плотина (постановка вопроса) / Ю. А. Шичалин // Языковая практика и теория языка : сб. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. – С. 158–175.
19. Шмальштиг В. Р. Морфология глагола / Вильям Р. Шмальштиг // Новое в зарубежной лингвистике. Новое в зарубежной индоевропеистике... – Цит. вид. – С. 262–330.

Yu. Svatko

PROTO-EUROPEAN PHILOSOPHY OF LANGUAGE: A VERSION OF PLATONISM

General intuitions of the «onomatology» of Plato, Plotinus, Proclus, and one of their anonymous followers are defined in the article given the European experience of philosophizing over language taken as name in the aspects of eidos and logos, and the interpretation of antiquity as a cultural and historical type of world perception in the tideway of the name-model «text-cosmos-myth».

Keywords: philosophy of language, Plato, Plotin, Proclus, onomatology, name, eidos, logos, myth, cosmos, text.

УДК 1"654":141.311:340.1(410)

Микола Сіома

ЗАРОДЖЕННЯ НОМІНАЛІСТИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ ФІЛОСОФУВАННЯ ТА ПОЯВА БРИТАНСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Статтю присвячено дослідженню витоків англо-американської філософії права, що пов'язані з номіналістичною традицією філософування, започаткованою Вільямом Оккамом.

Ключові слова: Вільям Оккам, номіналізм, суперечка, універсалії, божественне право, природне право, правова система Англії.

У наш час у країнах з англо-саксонською правовою системою домінуючою течією філософії права є правовий позитивізм, який прийшов на зміну юснатуралістській концепції розуміння природи права ще наприкінці XVIII ст. Тривале зацікавлення правовим позитивізмом викликане передусім спорідненістю аргументів на його користь із вкоріненими в англійській філософії принципами номіналізму та емпіризму, а поява його була закономірним етапом розвитку британської правової філософії, оскільки остання базується на номіналістичній метафізиці, з якої в принципі неможливо вивести інший підхід до проблеми природи права.

Номіналістична метафізика, що заперечує можливість існування універсальних понять поза мовою, вперше була представлена у філософії англійського монаха-францисканця Вільяма Оккама, і з'явилася через конфлікт останнього з Папою Іоанном XXII стосовно поняття «Хрис-

тової бідності». Цей конфлікт вилився в суперечку про спосіб існування родових понять, а перемога у ньому мала пролити світло на проблему природи права і визначення повноважень світської та духовної влади.

Для чіткішого розуміння проблеми варто бодай окреслити історичні передумови суперечки між Вільямом Оккамом та Папою Іоанном XXII.

У 1302 р. Папа Боніфацій VIII видав буллу «Unam Sanctam», де було проголошено: «...Церква володіє двома мечами: духовним і матеріальним; другим, що в руках королів, необхідно користуватися на благо Церкви, оскільки він під її владою і слухається її наказів» [1, с. 140]. Після смерті Боніфація VIII французький король Філіпп IV, ув'язнивши кардиналів у Авіньйоні, взяв процес обрання понтифіка під свій контроль.

Після того, як німецький електор Луї Баварський захопив Північну Італію (1327), Папа Іоанн XXII, обраний під контролем регента